

Synscenter Refnæs

Borgerens inklusion i lokale fællesskaber

Udviklingsdel

Anne Breumlund, Inger Bruun Hansen og Grit Niklasson

Glim Refugium

Bo og Nabolik Sydlolland

Borgerens inklusion i lokale fællesskaber

En undersøgelse af tre sociale tilbud i Region Sjælland

Udviklingsdel

Anne Breumlund
Inger Bruun Hansen
Grit Niklasson

Borgerens inklusion i lokale fællesskaber.

En undersøgelse af tre sociale tilbud i Region Sjælland. Udviklingsdel. 2016

Anne Breumlund, Inger Bruun Hansen og Grit Niklasson

1. udgave – formidlingspublikation

© Forfatterne 2016

Grafisk tilrettelæggelse: akila v/ Kirsten Bach Larsen

Fotos på omslaget er gengivet med tilladelse fra Region Sjælland

Trykt hos Toptryk Grafisk ApS, 2016

ISBN: 978-87-7112-571-9

Oplag: 150

Udgivet af:

Aalborg Universitetsforlag

Skjernvej 4A, 2. sal

9220 Aalborg Ø

T 99407140

F 96350076

aauf@forlag.aau.dk

forlag.aau.dk

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

Indhold

Rammer for forsknings- og udviklingsprojektet	7
Formål	7
Deltagende botilbud	8
Vidensgrundlag	8
Analysetemaer	9
Inklusion	9
Arenaer og fællesskaber	10
Lokale fællesskaber	11
En udviklingsøkologisk model	11
Kapitalformer	13
Stedtilknytning, affektive rum og stedballet	13
Undersøgelsesresultater - på tværs	14
Undersøgelsesresultater - Synscenter Refsnæs	16
Undersøgelsesresultater - Glim Refugium	19
Undersøgelsesresultater – Bo og Naboskab Sydlolland	21
Hvilke faktorer kan forandres via udviklingsarbejde?	23
Udviklingsprojektets formål	24
Åbne dialogmøder	24
Udviklingsarbejdets deltagerkreds	25
En refleksionsramme for udviklingsarbejde	26
Dialogmøder – en opskrift for processen	28
Litteratur	30

Rammer for forsknings- og udviklingsprojektet

Denne lille publikation resumerer undersøgelsesresultater og præsenterer centrale begreber og modeller fra forskningsdelen i et toårigt forsknings- og udviklingsprojekt: *Borgerens inklusion i lokale fællesskaber – et perspektiv for indsatsen* gennemført af forskere fra Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet i samarbejde med Region Sjælland. Undersøgelsesresultaterne skal danne afsæt for en udviklingsdel. Sidst i publikationen gives derfor inspiration til udviklingsdelens dialogmøder.

Forsknings- og udviklingsprojektet er igangsat og finansieret af Region Sjælland, som led i regionens *Strategi for det regionale socialområde*. Forskningen skal undersøge de sociale tilbuds indsatser og skabe basis for kvalificering af de regionale tilbuds indsatser. Forskningens resultater skal derfor forankres i praksis og kunne anvendes af og inspirere alle 14 tilbud på socialområdet i Region Sjælland.

Formål

Formålet er ifølge projektdesignet:¹

”... at kvalificere indsatsen og de socialpædagogiske metoder i Region Sjællands 14 tilbud på socialområdet således, at dis-

1 Projektbeskrivelse 13.10. 2014

se kan supplere og understøtte de opgaver, der løses lokalt i kommunerne og dermed fremme en udvikling i retning mod at understøtte borgernes inklusion i lokale fællesskaber eller i lokalsamfundet.”

”... skabe viden om, hvad der henholdsvis hæmmer og fremmer kvaliteten i indsatsen i de regionale sociale tilbud i forhold til at skabe et sammenhængende forløb for den enkelte borger med et inkluderende perspektiv, som også omfatter borgernes egne forestillinger.”

Deltagende botilbud

Forskningsprojektet har omfattet følgende tre botilbud ud af Regions Sjællands 14 tilbud på socialområdet:

- Synscenter Refsnæs
- Glim Refugium
- Bo og Naboskab Sydjylland

Idéen har været at undersøge hæmmende og fremmende faktorer for borgerens inklusion på basis af tre aktørgruppers perspektiver: Kommunale socialrådgivere samt medarbejdere og beboere fra botilbuddene.

Vidensgrundlag

Viden bygger på forskellige former for kvalitative interview – fra individuelle interview, over parinterview til fokusgruppeinterview. Længden på interviewene varierer fra en halv time til en time. For fokusgruppeinterview dog to timer. I alt omfatter interviewene følgende interviewpersoner fordelt på de tre aktørgrupper:

- 18 medarbejdere fra bo-del og/eller undervisnings- og beskæftigelsesdel. Dertil kommer informative interviews med en til to repræsentanter fra ledelsesniveauet på hver af de tre tilbud.

- 19 beboere, herunder tre tidligere beboere.
- 9 socialrådgivere/sagsbehandlere fordelt på seks kommuner: Kalundborg, Holbæk, Lejre, Solrød, Ishøj og Lolland.

Viden i forskningsprojektet er primært opnået på baggrund af interview. Dertil kommer samtaler ved observationsbesøg på tilbuddene og skriftlig dokumentation om tilbuddene.

Analyssetemaer

Viden er analyseret i følgende seks temaer:

- Borgernes vanskeligheder, herunder handicapspecifikke forhold og særlige sociale problemer.
- Indsatser/socialpædagogiske metoder.
- Målet med indsatser og socialpædagogiske metoder.
- Samarbejde.
- Borgerinddragelse.
- Borgernes hverdagsliv.

For at analysere hvad der fremmer eller hæmmer inklusion i lokale fællesskaber for borgeren, er der anvendt forskellige teorier, begreber og modeller i forskningsprojektet, som kort præsenteres i det følgende.

Inklusion

Teoretisk indebærer *inklusion*, at der f.eks. i et pædagogisk miljø lægges vægt på relationen mellem individ og omgivelser til forskel fra begrebet *integration*, hvor individet søges tilpasset de givne omgivelser:

”At skabe et inkluderende pædagogisk miljø betyder, at fokus flyttes fra individet til relationen mellem individ og fællesskab. Det er måden at opfatte og skabe fællesskaber på, som problematiseres, ikke individet i sig selv. Målet er ikke at integrere det utilpassede individ til det normale fællesskab, men at arbejde med individets relation til omverdenen. [...] Ved at flytte fokus fra individ til relation bliver det

både individet og fællesskabet, der bliver genstand for krav om forandring og udvikling. " (Hansen 2014: 221-222)

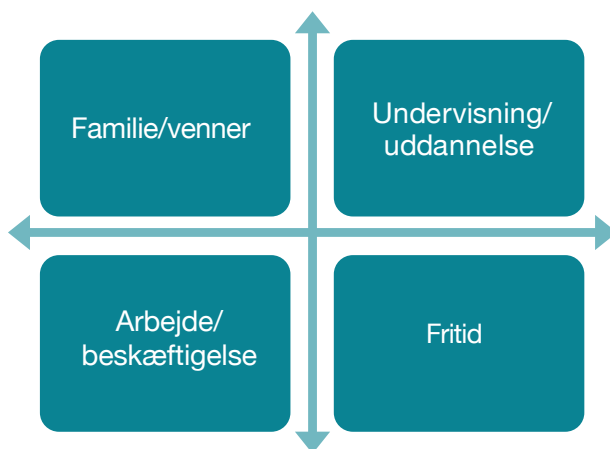
Forskningsprojektets inklusionsbegreb indebærer en persons eller gruppes aktive og ligeværdige deltagelse i forskellige former for fællesskaber, jf. den forståelse, som er udviklet af Frank Bylov, Nationalt Videncenter for Inklusion og Eksklusion (NVIE) i samarbejde med Socialstyrelsen:

"... at en person eller en gruppe af personer **deltager aktivt og ligeværdigt**, dvs. med accept af hinandens forskellighed, i gensidigt udvikle nde og støttende **fællesskaber** af forskellig art – f.eks. **arbejde, undervisning/uddannelse og foreninger**, uanset forskelle i forudsætninger og funktionsevne..."²

Deltagelse i fællesskaber og typen af fællesskaber er centrale elementer i forhold til inklusion på voksenhandicapområdet.

Arenaer og fællesskaber

Et voksenliv kan bestå af følgende arenaer: *Familie/venner, undervisning/uddannelse, arbejde/beskæftigelse og fritid.*

Figur 1.

2 Fra projektbeskrivelse 13.10. 2014, p. 4-5.

Fællesskaber tager afsæt i disse arenaer. De kan være formelle eller uformelle, og der kan være forskellige grader af deltagelse i fællesskaber. Vi skelner jf. Bent Madsen (2013) også mellem almene fællesskaber og problemhomogene fællesskaber, selv om inklusionstanken ideelt må være heterogene fællesskaber.

Almene fællesskaber	Alle borgere
Problemhomogene fællesskaber	Borgere med samme type problem/funktionsnedsættelse

Lokale fællesskaber

Inklusion er som nævnt et samspil mellem individ og omgivelser. Inklusion forstået som deltagelse i fællesskaber må for de tre målgrupper forstås bredt og tage afsæt i, at fællesskaber kan have mange variationer og fremtrædelsesformer, ligesom en borgers deltagelse må omfatte forskellige grader af deltagelse. Inklusion i lokale fællesskaber må forstås mere nuanceret end det at flytte i egen bolig, få beskæftigelse og deltage i fritidsaktiviteter. Inklusion i lokale fællesskaber handler om at opnå muligheder for medborgerskab.

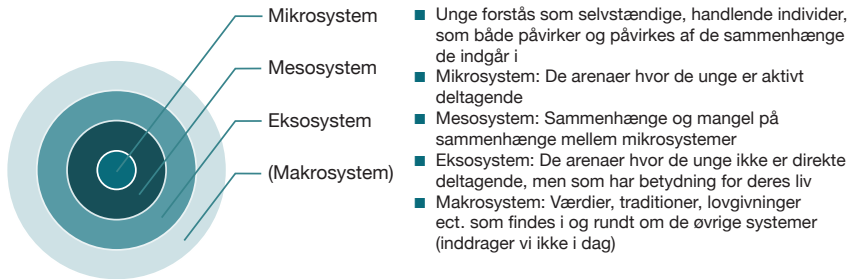
En udviklingsøkologisk model

I undersøgelsen inddrages Urie Bronfenbrenners udviklingsøkologiske model³ med de fire systemer, *mikrosystem*, *mesosystem*, *eksosystem* og *makrosystem* (Jensen, Herold og Neidel 2013). Modellen kan hjælpe med at identificere, på hvilke niveauer og i hvilke systemer hæmmen-

3 Modellen er lånt fra Jensen og Neidel (2013: 14), Model p. 41 i: Jensen, Conni og Agnete Neidel (2013): 'Inklusion, deltagelse og bedring. Kortlægning af unges livsarenaer – et andet afsæt for at mødes på tværs' i: Jensen, Conni Cramer, Marie Herhold og Agnete Neidel (red.): *Inklusion, deltagelse og bedring. Unge med psykosociale vanskeligheder i lokalsamfundet*. Socialstyrelsen.

de og fremmende faktorer kan lokaliseres, og dermed også hvordan og af hvem disse faktorer kan forandres.

Bronfenbrenners udviklingsøkologi

Figur 2: Analysemodellen består af fire forskellige arenaer (eller systemer, som de også kaldes), som hver især udgøres af hver deres aktiviteter, roller og relationer.

I *mikrosystemet* finder man borgeren selv og borgerens interaktion med nærmiljøet i forskellige arenaer: Familie/venner, undervisning/uddannelse, arbejde/beskæftigelse samt fritid. Her drejer det sig også om borgerens interaktion med botilbuddets medarbejdere og bofæller i hverdagslivet på botilbuddet.

Mesosystemet omfatter interaktionen mellem de forskellige systemer, som borgeren deltager i, og som borgeren kan være mere eller mindre inddraget i. Det kan være interaktioner mellem botilbudsmedarbejder og socialrådgiver, mellem arbejdspraktik og beskæftigelse/fleksjob, mellem socialforvaltning og jobcenter samt mellem familie og botilbud.

Eksosystemet er betegnelsen for de forbindelser og processer i systemer, som påvirker borgeren, men som borgeren ikke direkte deltager i, f.eks. det tværkommunale samarbejde, organisatoriske forhold, kommunale ressourcer og kommunalpolitik. Det kan være kommunale aftaler om ledsageordning, individuelle ydelser, kommunale boliger samt beskæftigelsestilbud til borgere med funktionsnedsættelser.

Makrosystemet inkluderer love og reguleringer, normer og værdier på samfundsmæssigt niveau af betydning for borgere med funktionsned-

sættelser. Det omfatter f.eks. skattefinansieret velfærd, som regulerer kommunale budgetter, der har indflydelse på beboernes hverdagsliv. En lang række politikområder strukturerer forhold, der har betydning for beboerne. Især socialpolitik og sociallovgivning er centrale for undersøgelsens målgrupper på de tre botilbud, da disse regulerer beboernes forsørgelsesgrundlag samt rammesætter de økonomiske betingelser for tilbud, støtteordninger og foranstaltninger til beboerne i deres hverdagsliv. Andre væsentlige politikområder er boligpolitik, især muligheden for billige lejeboliger til borgere med funktionsnedsættelser. Dertil kommer udbud og tilgængelighed af de offentlige transportsystemer i lokalsamfundet.

Kapitalformer

Beboernes vanskeligheder som følge af både de primære funktionsnedsættelser og de sekundære vanskeligheder kan anskues i lyset af Bourdieus kapitalformer: '*Økonomisk kapital*', som omfatter penge og andre ejendele, '*kulturel kapital*', som skal forstås som dannelse og uddannelse og '*social kapital*', som kan være netværk og andre ressourcer, som opnås gennem tilhørsforhold til forskellige grupper. Desuden omtaler Bourdieu '*symbolsk kapital*' – en slags fællesmængde af de tre nævnte kapitalformer - som handler om prestige og anseelse på et givet felt (Bourdieu & Wacquant 1996).

Bourdieu's kapitalformer kan anvendes til i brede vendinger at beskrive de ressourcer, som den enkelte beboer gennem sin primære socialisering har opnået, og som har betydning i relation til at indgå i fællesskaber og sociale processer.

Stedtilknytning, affektive rum og stedballet

Stedtilknytning bygger på antagelsen om, at steder - en by eller et lokalområde - kan producere emotionel effekt, som kommer til udtryk f.eks. ved tryghed eller utryghed ved et bestemt bykvarter eller område. Stedtilknytning bidrager til en oplevelse af medborgerskab. Fællesskaber kan udgøre *affektive rum*, hvor der er omsorg og tillid. Menneskers relation til miljøet og de materielle omgivelser bidrager

til en hjemfølelse, som er en væsentlig del af muligheden for inklusion. Stedtilknytning kommer til udtryk ved evnen til at færdes og bevæge sig i overensstemmelse med lokalområdets rytme med øvelse og selvfølgelighed – med det der kan kaldes *'stedballet'* (Fallof 2015).

Undersøgelsesresultater - på tværs

I det følgende præsenteres undersøgelsesresultater på tværs af de tre botilbud. Resultaterne vedrører hæmmende og fremmende faktorer for borgerens inklusion, som identificeres i henholdsvis *mikro-, meso-, ekso- og makrosystemerne*. Det er en tendens til, at de hæmmende faktorer overvejende kan identificeres i *makro-, ekso-, og mesosystemer*, og at de fremmende faktorer hovedsageligt ses i *mikro- og mesosystemerne*.

Hæmmende faktorer

Mikrosystemet

- Et lavere antal beboere på to af botilbuddene har betydet en reduktion af medarbejdergruppen, hvilket påvirker fleksibiliteten i forhold til at imødekomme individuelle beboerønsker og behov.
- Beboernes forsørgelsesgrundlag kan hæmme muligheden for deltagelse, udvikling og realisering af fremtidsønsker.

Mesosystemet

- Tværkommunalt samarbejde om eksempelvis fraflytning.
- Samarbejde mellem botilbud og kommune om takster, hjælpemidler og dagbeskæftigelse.
- Samarbejde med beboeren om handleplaner i forhold til bolig, beskæftigelse, uddannelse.

Eksosystemet

- Et begrænset antal boliger, som passer til indtægten for beboere på kontanthjælp.
- Manglende beskæftigelsestilbud i form af praktikpladser, fleksjob o.l.

- Manglende problemhomogene fællesskaber og/eller vanskeligheder med tilgængelighed på grund af utilstrækkelig offentlig transport.
- Der kan forekomme vanskeligheder i det tværkommunale samarbejde i forbindelse med borgerens fraflytning fra tilbuddet.

Makrosystemet

- Sociallovgivningen samt kommunernes økonomiske rammebetingelser har konsekvenser for socialrådgivernes handlemuligheder i forhold til bevillinger og beboernes mulighed for at flytte til egnede og økonomisk mulige boliger.
- Forsørgelsesgrundlagets størrelse for beboere på kontanthjælp hæmmer muligheder for deltagelse i fritidsaktiviteter samt familiebesøg under ophold på botilbud på grund af udgifter til transport samt ledsageordninger, hvoraf der er en andel af egenbetaling.
- En begrænset boligmasse der matcher et forsørgelsesgrundlag på kontanthjælp i det lokalområde, hvor beboeren har opbygget relationer og deltager i aktivitetstilbud mv., kan betyde, at beboeren må forblive på botilbudet, selv om indsatsmålene er opnået og beboeren er klar til at fraflytte.
- Socialpolitiske mål om uddannelse, selvforsørgelse og beskæftigelse kan synes for høje i forhold til de tre beboergrupperes problemstillinger og kan medføre angst, tilbagetrækning og oplevelser af ikke at kunne leve op til de samfundsgivne forventninger.

Fremmende faktorer

Mikrosystemet

- Medarbejdernes professionalitet, viden om og erfaring med den specifikke i målgruppe fremmer beboernes inklusion i fællesskaberne.

- Beboernes mulighed for at have berøring med og deltage i forskellige fællesskaber, som har varierende grad af krav og muligheder.
- Beboernes motivation til deltagelse og inklusion er for en del af beboerne en stor drivkraft.
- Beboernes opnåede stedtilknytning.

Mesosystemet

- Tilstedeværelsen af rummelige og tilgængelige problemhomogene fællesskaber.
- Tilfredsstillende samarbejde mellem de tre aktørgrupper: Medarbejdere, socialrådgivere og beboere / borgere.

Eksosystemet

- På grund af en lang tradition for borgere med de tre handicapter i områderne, kender lokalsamfundet til beboernes særlige behov og handlemåder og accepterer forskellighederne.
- Samfundsmæssige tanker om medborgerskab og deltagelse fremmer kommuner og Region Sjællands villighed til at afsætte ressourcer og indsatser til beboergrupperne

Makrosystemet

- Sociallovgivning
- Danmarks tilslutning til f.eks. FN's Handicapkonvention

Undersøgelsesresultater - Synscenter Refsnæs

I det følgende præsenteres undersøgelsesresultater specifikt for Synscenter Refsnæs.

Hæmmende faktorer

Mikrosystemet

- For beboere på kontanthjælp vanskeliggør deres økonomi kontakten med familie og venner, som ikke bor i lokalområdet.

- Et faldende beboerantal har medført færre medarbejderressourcer samlet set og mindre fleksibilitet i medarbejdernes indsatsmuligheder, selv om medarbejderressourcer pr. ung er uforandret.
- Beboerne ønsker i højere grad at blive inddraget i væsentlige beslutninger om deres fremtid.

Mesosystemet

- Processer i det tværsektorielle samarbejde, f.eks. vedrørende bevillinger af hjælpemidler, transport eller ledsageordninger, kan for beboerne virke langstrakte.
- Synscentrets medarbejdere og de kommunale socialrådgivere har forskellige opfattelser af, hvordan omsorg og pædagogisk arbejde hænger sammen og skal prioriteres for at styrke beboernes udvikling bedst muligt.
- Samarbejdet mellem synscentrets medarbejdere og de kommunale socialrådgivere om handleplaner for beboerne vedrørende fremtiden efter botilbuddet kan medføre u hensigtsmæssige overgangsproblematikker for beboerne.

Eksosystemet

- Forsørgelsesgrundlaget er hæmmende for at opnå en bolig i lokalområdet, da huslejeniveauet ikke matcher beboerens økonomiske råderum.
- Der er udbudt for få boliger og botilbud målrettet unge med synshandicap.
- Processer i det tværsektorielle samarbejde f.eks. vedrørende bevillinger kan virke langstrakte.

Makrosystemet

- Socialpolitik og forsørgelsesgrundlag; en del af beboerne i undersøgelsesgruppen er på kontanthjælp, hvilket har betydning for muligheden for inklusion.

Fremmende faktorer

Mikrosystemet

- Faglig ekspertise blandt medarbejderne.
- De kommunale socialrådgivere har forståelse for, at beboerne livslangt har brug for støtteforanstaltninger, og at selvforsørgelse kun i sjældne tilfælde er en mulighed.
- Beboerne har generelt en drivkraft for udvikling og er motiverede for at deltage i forskellige fællesskaber, ikke mindst på baggrund af medarbejdernes støtte hertil.
- Beboerne har stedtilknytning og færdes i lokalområdet.
- Beboerne har etableret netværk og venskaber blandt nuværende og fraflyttede beboere.

Mesosystemet

- Tilstedeværelse af problemhomogene fællesskaber etableret af henholdsvis kommune, botilbud og de synshandicappede selv.
- Kommunernes intentioner om et varieret udbud af bolig- og beskæftigelsestilbud til mennesker med funktionsnedsættelser.
- Lokalsamfundets accept af og støtte til at beboerne kan deltage i almene fællesskaber, f.eks. omkring løb eller frivilligt socialt arbejde.
- Områdets butikker, caféer, sundhedstilbud og offentlig trafik har et fint samspil med beboerne.

Eksosystemet

- Lokalsamfundet har kendskab til mennesker med synshandicap, hvilket gør det lettere for beboerne at færdes i og at bruge Kalundborg.
- Virksomheder stiller praktikpladser til rådighed i forbindelse med beskæftigelsestilbud og STU-forløb.

Undersøgelsesresultater - Glim Refugium

I det følgende præsenteres undersøgelsesresultater specielt for Glim Refugium.

Hæmmende faktorer

Mikrosystemet

- Beboernes begrænsede økonomiske råderum er hæmmende for at bevare deres relationer i de lokale fællesskaber, som de har opbygget under opholdet.

Mesosystemet

- Utilstrækkelig kommunikation og samarbejde mellem systemer ved beboernes fraflytning, f.eks. begrænsede muligheder for efterværn eller fortsat dagbeskæftigelse på Glim Refugium.
- Længden af opholdet kan give beboerne bekymring for, om de kan klare sig udenfor botilbuddet og kan medføre tilbagefald.
- Lovgivningens krav om indsatsmål have en negativ indflydelse på beboernes tilstand.

Eksosystemet

- Forskelle i administration mellem kommuner giver beboerne forskellige muligheder og betingelser.
- Forskelle i vurderinger og prioriteringer mellem botilbud og kommuner i forbindelse med beboernes fraflytning.
- Mangel på passende og økonomisk opnåelige lejeboliger i lokalområdet.
- Fraflytning til et nyt lokalområde kan betyde, at en beboer ikke profiterer af de fællesskaber, de er blevet inkluderet i under opholdet.

Makrosystem

- De socialpolitiske mål om uddannelse, selvforsørgelse og beskæftigelse kan for beboerne synes for høje i forhold til deres aktuelle tilstand, hvilket kan medføre angst og utilstrækkelighedsfølelse.
- Det kan synes uopnåeligt for beboerne at tage en uddannelse, være i beskæftigelse eller gennemføre en arbejdsprøvning.

Fremmende faktorer

Mikrosystemet

- Beboernes langvarige ophold betyder, at de gennemgår en ønsket udvikling, opnår mod og kompetence til at flytte til boformer med mindre støttende foranstaltninger.
- Beboerne opbygger et netværk udenfor botilbuddet.
- Beboerne får erfaring med og mod til at anvende offentlig transport, bruge aktivitetstilbud for mennesker med en sindslidelse samt benytte lokalområdets øvrige muligheder.
- Beboerne opnår en stedtilknytning.

Mesosystemet

- De kommunale socialrådgivere er opmærksomme på, at beboerne ofte har behov for livslang støtte.
- Der eksisterer under opholdet oftest et godt samarbejde mellem botilbud og kommunale socialrådgivere.
- Efterværn gennem Glim Refugium efter fraflytning.
- Den fortsatte kontakt med medarbejderne på botilbuddet efter fraflytning, også i de tilfælde, hvor kommunerne ikke har rekvireret efterværn for beboeren.

Eksosystemet

- Lokale væresteder, café- og aktivitetstilbud samt idrætsaktiviteter målrettet mennesker med en sindslidelse.

Makrosystemet

- En samfundsmæssig holdning om, at det er muligt at komme sig efter en sindslidelse og på sigt deltage i almene fællesskaber og i alle arenaer i voksenlivet.
- En række love understøtter muligheden for, at mennesker med en sindslidelse kan komme sig og opnå medborgerskab.

Undersøgelsesresultater – Bo og Naboskab Sydlolland

I det følgende præsenteres undersøgelsesresultater specielt for Bo og Naboskab Sydlolland.

Hæmmende faktorer

Mikrosystemet

- De fleste beboeres funktionsniveau bevirker, at de har svært ved selv at tage initiativer.
- Få nytilkomne beboere betyder, at gennemsnitsalderen øges år for år.
- Nytilkomne beboere er generelt så plejekrævende, at de ikke har mulighed for at deltage i aktiviteter.
- Et faldende beboerantal medfører en indskrænkning af den samlede medarbejderstab, hvilket giver mindre fleksible muligheder for aktiviteter.
- Risiko for en ensformig hverdag med begrænsede muligheder for at deltage i fællesskaber udenfor botilbuddet.
- Nogle socialrådgivere ser, at støtte og omsorgsdelen udgør en for stor del af den socialpædagogiske indsats i forhold til en udviklingsorienteret indsats.

Mesosystemet

- Der er ingen samarbejdsflader mellem botilbud og f. eks. jobcentre og begrænsede formaliserede lokale samarbejder.

- Der er begrænset anvendelse af lokalområdets aktivitets-, beskæftigelses- og undervisningstilbud.
- Der er begrænset samarbejde mellem systemerne.

Eksosystemet

- Der er få aktive systemer involveret i beboernes anliggender, da hovedparten af beboerne er på førtidspension.

Makrosystemet

- Der er ingen generelle samfundsmæssige forventninger til beboernes deltagelse i lokale fællesskaber, hvilket betyder, at beboerne får begrænsede udfordringer i samspil med almene fællesskaber.
- Strukturelle forhold betyder, at det er svært at rekruttere fagligt uddannet personale til målgruppen.

Fremmende faktorer

Mikrosystemet

- Botilbuddet har gode fysiske rammer for aktiviteter.
- Der er gode muligheder for at færdes i lokalsamfundet udenfor botilbuddet.
- Der er en god interaktion og forståelse mellem beboerne og lokalområdets beboere, herunder de forretningsdrivende.
- Mange beboere har stedtilknytning og kan færdes i lokalområdet.
- Beboerne har positive oplevelser af at deltage i problemhomogene fællesskaber som f.eks. to årlige *Megafester*.
- Beboernes forsørgelsesgrundlag i form af førtidspension medfører, at de sjældent har økonomiske problemer.

Mesosystemet

- Der er et udmærket samarbejde mellem botilbuddet og kommunerne med fælles forventninger til beboerne.

- De kommunale socialrådgivere har en accept af, at beboerne skal forblive på botilbuddet, og de har ingen forventning om, at beboerne skal i beskæftigelse.
- Lokalområdet har en forståelse for beboernes vanskeligheder, f.eks. når beboerne handler ind, tager på udflugter, deltager i musikfestivaler og anvender offentlig transport i lokalområdet.

Eksosystemet

- Der er en kommunalpolitisk forståelse for, at målgruppen livslangt har behov for bo-, aktivitets- og beskæftigelsestilbud.
- Der er en forståelse mellem de involverede systemer og et godt samarbejde med Lolland Kommune om beboernes deltagelse i aktiviteter under folkeoplysningsloven.

Makrosystemet

- En samfundsmæssig forståelse for, at målgruppen livslangt må have særlige betingelser rammesat via lovgivningen.
- At beboerne overvejende har førtidspension giver økonomisk mulighed for at involvere sig i lokalsamfundet og deltage i aktiviteter.

Hvilke faktorer kan forandres via udviklingsarbejde?

Hæmmende og fremmede faktorer hører ikke kun til på et enkelt systemniveau, da systemerne gensidigt påvirker hinanden. Faktorer i *makrosystemet*, som omfatter holdninger, traditioner, love og reguleringer på samfundsniveau, er politisk bestemte. Disse kan botilbuddenes medarbejdere, ledere og beboere eller de kommunale socialrådgivere ikke umiddelbart forandre. Det gælder også de faktorer i *eksosystemet*, som drejer sig om forbindelser og processer, der indirek-

te påvirker borgeren, som er afhængig af lokalpolitiske beslutninger om f.eks. udbuddet af boliger, smidiggørelse af de organisatoriske forhold for sagsgangene og det tværkommunale samarbejde.

Men på de faktorer i *mesosystemet*, som handler om interaktionen mellem de systemer, som borgeren deltager i, vil medarbejdere og socialrådgivere i samarbejde med de berørte ledere kunne øve indflydelse, f.eks. ved at udvikle samarbejdsformer mellem socialrådgivere og medarbejdere og gennem organisatoriske løsninger i forholdet mellem forvaltning og botilbud. Desuden vil relationerne mellem fritidstilbud, praktiksteder, beskæftigelsestilbud og andre arenaer, hvor beboerne er involverede, kunne påvirkes og optimeres af de ansvarlige professionelle.

Det er dog primært i *mikrosystemet*, som omfatter borgeren og borgere ns interaktion med lokalområdet samt fællesskaber i de fire arenaer, at det er muligt at igangsætte udviklingsarbejde.

Udviklingsprojektets formål

Udviklingsarbejdets formål er at: *Fremme beboerens inklusion i lokale fællesskaber* og at give beboerne muligheder for at realisere et medborger-skab. Udviklingsarbejdet må således optimere faktorer, som fremmer inklusion i lokale fællesskaber og omvendt minimere de faktorer, som hæmmer inklusion gennem indsatser og metoder. Til udviklingsdelen i forsknings- og udviklingsprojektet tages der afsæt i forskningsprojektets resultater.

Åbne dialogmøder

Metoden i udviklingsdelen er inspireret af Åbne Dialogmøder.⁴ Metoden kaldes også *Vestlaplandsmodellen*, en finsk netværksorienteret behandlingsmodel udviklet af psykolog og professor Jaakko Seikkula, Finland og psykiater og professor Tom Andersen, Norge.⁵ Den er

4 Fra projektbeskrivelsen 13.10. 2014.

5 Seikkula, Jaakko (2008): Åben dialog og netværksarbejde; Seikkula, Jaakko (2007) Åbne Samtaler; Haram, Annbjørn (2007) *Dialogens Kraft - når tanker bliver*

udviklet for at støtte mennesker med psykiatriske lidelser, som er i en vanskelig situation. Metoden er oprindeligt individfokuseret og løsningsorienteret i forhold til en borgers akutte situation.

I den forståelse af *åbne dialogmøder*, der har vundet indpas i socialpsykiatriske sammenhænge i Danmark, har flest mulige relevante parter fra borgerens netværk deltaget. Møderne er uden dagsorden, da intentionen er at undersøge, hvilke problemstillinger der er relevant for deltagerne og på den baggrund søge løsninger herpå. Grundsynet er, at problemer og løsninger ikke blot skal tilskrives den enkelte, men må ses og løses gennem netværket og ved at forandre samarbejds måder og måder at udvikle løsninger.

Vi har tilpasset metoden, så den kan understøtte udviklingsarbejdet i dette forsknings- og udviklingsprojekt. Men grundsynet er ellers identisk med Jaakko Seikkula og Tom Andersens.

Afsættet for at forhandle løsninger i de åbne dialogmøder vil i denne sammenhæng være identificerede faktorer jf. forskningsresultaterne og dermed problemer for hele målgruppen på botilbuddet - og ikke løsninger på specifikke problemer vedrørende en enkelt borger i en akut situation. Målet er at reflektere over og søge løsninger på de faktorer, der hæmmer borgerens inklusion i lokale fællesskaber og fremme faktorer for borgerens inklusion i lokale fællesskaber ved at afprøve nye og kvalificere eksisterende indsatser, metoder og ikke mindst samarbejde med netværk. Fokus må også være på udvikling og udvidelse af rammer og betingelser, således at lokalsamfundet medtænkes.

Udviklingsarbejdets deltagerkreds

Selvsikrede deltagere i de åbne dialogmødes er de tre aktørgrupper i forskningsprojektet, dvs. medarbejdere og borgere fra de regionale sociale tilbud samt kommunale sagsbehandlere. Deltagerne i det første *åbne dialogmøde* er de tre aktørgrupper, som har bidraget til forskningsprojektet, dog med mulighed for at ledere, andre kolleger eller flere beboere inviteres med.

stemmer. Set på Socialstyrelsens hjemmeside den 02.10.2014: <http://socialstyrelsen.dk/handicap/socialpsykiatri/metoder-og-tilgange/aben-dialog>.

Deltagerkredsen kan siden udvides med andre deltagere fra lokalområdet, f.eks. erhvervslivet, undervisningssektoren, civilsamfundet, herunder frivillige foreninger, idrætsforeninger m.v.

En forudsætning for deltagelse er, at man har orienteret sig i/fået formidlet indholdet af nærværende manus.⁶

En refleksionsramme for udviklingsarbejde

Med afsæt i forskningsresultaterne har vi opstillet en refleksionsramme, som skal hjælpe til at tænke systematisk, lokalt og konkret på områder, hvor det er ønskeligt og muligt at udvikle indsatser, der styrker beboernes inklusion i lokale fællesskaber. Refleksionsrammen omfatter:

- *Voksenlivets fire arenaer*
- *Fællesskaber*
- *Kapitalformer*

Forskningsresultaterne viser, at der i hver arena findes forhold af særlig betydning for beboernes inklusion. Refleksioner drejer sig om, hvordan man styrker den enkelte beboers / den enkelte beboergruppes deltagelse i lokale fællesskaber og relevante arenaer både under og efter ophold. Centralt er her at inddrage beboernes ønsker, behov og ressourcer.

Voksenlivets fire arenaer

Arenaen familie/venner har en begrænset volumen i undersøgelsen. Beboernes økonomi og praktiske forhold har betydning for beboerens besøg hos familien og samvær med venner. Det økonomiske handler om udgifter til transport og sociale arrangementer. Praktisk kan der være særlige udfordringer transportmæssigt i relation til de tre beboergruppers funktionsnedsættelser.

⁶ Arbejdsgrupperne tilknyttet forskningsprojektet afgør dette i samråd med forskerne.

Arenaen undervisning/uddannelse fylder en del i resultaterne. Det er lige fra deltagelse i fritidsundervisning, over opkvalificering af færdigheder via grundskole og ungdomsuddannelse til mål om selvforsørgelse via uddannelse.

Mange forskellige uddannelser og undervisningstyper er i spil. Det kan f.eks. være genoptagelse og afslutning af en ungdomsuddannelse, en uddannelse, STU-forløb eller det kan være særlige lokale aftenskoletilbud. Grundlaget er f.eks. folkeoplysningsloven. Alle tre aktørgrupper forholder sig til potentialer i uddannelse/undervisning, men ser også faktorer der hæmmer en optimal udfoldelse af potentialerne.

Arenaen arbejde/beskæftigelse er den arena af de fire, som fylder mest i forskningsprojektets resultater. Den har en vifte af fremtrædelsesformer: Ordinært lønarbejde, fleksjob, praktik, beskyttet beskæftigelse på et dagtilbud og frivilligt arbejde inden for det sociale område eller fritids- og kulturområdet. Beskæftigelsen kan udspille sig i almene fællesskaber som et lønarbejde eller i problemhomogene fællesskaber i et dagtilbud. Lokalområdets virksomheder og frivillige er aktive parter.

Arenaen fritid omfatter her mere end de aktiviteter, der foregår om aftenen og i weekenden. Her tænkes også lokalområde og boligforhold ind. Alle de tre aktørgrupper forholder sig til lokalområdet, ligesom beboernes tilknytning hertil tillægges betydning. Stedtilknytning til et lokalområde kan være affektive rum, som giver mulighed for hjemfølelse. En sådan emotionel stedtilknytning giver mulighed for deltagelse i fællesskaber.

Både Glim Refugium og Synscenter Refsnæs er midlertidige botilbud jf. § 107, mens Bo og Naboskab Sydlolland er et længerevarende botilbud jf. § 108. For alle tre aktørgrupper med tilknytning til de to § 107-botilbud er der mange refleksioner over beboernes boligmuligheder efter fraflytning. Beboerøkonomi sammenholdt med huslejeniveauet for relevante boliger, utilstrækkeligt antal relevante boliger og boligens geografiske placering opfattes problemfyldt.

Fællesskaber

Beboerne deltager både i problemhomogene og i almene fællesskaber. Problemhomogene fællesskaber må betragtes som ligeværdige med almene fællesskaber i forhold til et fuldgyldigt medborgerskab.

Der er på de tre botilbud mange eksempler på forskellige typer af fællesskaber: Virtuelle fællesskaber, selvgroede fællesskaber eller ad hoc-fællesskaber, pædagogisk understøttede fællesskaber, fællesskaber på og udenfor botilbuddene, fællesskaber knyttet til byrum, møder og udveksling i lokalsamfundet, fællesskaber på STU-forløb, i beskæftigelsestilbud, i aftenskoletilbud, på et praktiksted eller i en løbeklub. Fællesskaber kan omfatte uformelle møder på den lokale café, intenst samvær på en musikfestival og den daglige kontakt med kendt butikspersonale, buschauffører, møder ved markedet på torvet eller mødet med ekspedienten ved det daglige slikindkøb i den lokale kiosk.

Kapitalformer

Kapitalformer kan betragtes som ressourcer. Ifølge sociologen Bourdieu kan man tale om tre kapitalformer (se tidligere):

- Social kapital
- Kulturel kapital
- Økonomisk kapital

Dialogmøder – en opskrift for processen

Kerneindholdet på møderne er åben og ligeværdig dialog deltagerne imellem om centrale problemstillinger jf. forskningsresultaterne og mulige løsninger. Efterfølgende arbejdes der med at implementere løsninger i praksis.

Dialogmøderne finder sted på hver af de tre botilbud i perioden fra 1. september 2016 til 28. februar 2017. Processen på møderne kan følge denne opskrift:

1. Diskuter forskningsresultaterne vedrørende faktorer, der *hæmmer* og *fremmer* borgerens inklusion i lokale fællesskaber, for jeres botilbud.
2. Sæt de hæmmende og fremmende faktorer i relation til *voksenlivets fire arenaer*. Hvilke arenaer og hvilket indhold skal styrkes?

3. Diskuter hvilke *fællesskaber* der er ønskelige. Hvilke nye fællesskaber kan etableres? Hvilke gamle kan udbygges og/eller udvikles?
4. Diskutér hvilke *kapitalformer*, som er af betydning for beboerne, og som må styrkes for at opnå inklusion i lokale fællesskaber?
5. Overvej om der er andre aktører i lokalsamfundet, der skal involveres, f.eks. fra det lokale erhvervsliv, fritidssektoren, frivilligområdet eller det politiske niveau. Og overvej om deltagerkredsen til det næste *åbne dialogmøde skal* udvides.
6. Der samles op på *Hvem gør hvad* inden næste møde. Dato for næste møde fastlægges og det besluttet, hvem der har stafetten for næste møde.

Refleksionerne kan gå fra at afklare, udvikle og løse konkrete lokale forhold til at være mere visionære. Således kan man også reflektere over hæmmende og fremmede faktorer i makrosystemet som bolig-situationen for målgruppen efter botilbuddet. Måske kan der komme nye kreative idéer, opstå løsninger eller initiativer til henvendelser til besluttende instanser på områder.

Der må anvendes *en vidvinkel*, som ikke alene inddrager potentia-ler hos de tre deltagende aktørgrupper, men også lokalsamfundets ressourcer, f.eks. undervisningssektoren, private virksomheder, det frivillige sociale arbejde, foreningsliv med idrætsforeninger og kultu-relle aktiviteter samt tænker nye former for beskæftigelse som f.eks. socialøkonomiske virksomheder.

De åbne dialogmøder for hver af de tre botilbud munder afslut-ningsvis ud i en række anbefalinger, som forskerne har ansvaret for at formidle på skrift. Disse anbefalinger kan både være produktive for undersøgelsens tre sociale botilbud og give inspiration til de øvri-ge tilbud på socialområdet i Region Sjælland.

Litteratur

- Bourdieu, P. og Waquant, L. (1996): *Refleksiv sociologi*. København: Hans Reitzels forlag.
- Fallov, Mia (2015): 'Steder og affektive rum i lokalsamfundsarbejde' i: Maria Appel Nissen og Margit Harder (red.): *Socialt arbejde i en foranderlig verden*. København: Hans Reitzels forlag.
- Hansen, Janne Hedegaard (2014): 'Individ og Fællesskab – om inklusion og eksklusion' i: Carsten Schou og Carsten Pedersen (red.): *Samfundet i pædagogisk arbejde. Et sociologisk perspektiv*. 3. udgave.
- Jensen, Conni og Agnete Neidel (2013): 'Inklusion, deltagelse og bedring. Kortlægning af unges livsarenaer – et andet afsæt for at mødes på tværs' i: Jensen, Conni Cramer, Marie Herhold og Agnete Neidel (red.): *Inklusion, deltagelse og bedring. Unge med psykosociale vanskeligheder i lokalsamfundet*. Socialstyrelsen.
- Madsen, Bent (2013): 'Socialpædagogik – at hjælpe mennesker i udsattepositioner' i: Torsten Erlander et al (red.): *Socialpædagogik. En grundbog til et fag*. København: Hans Reitzels forlag.

Links

- Seikkula, Jaakko (2008): Åben dialog og netværksarbejde; Seikkula, Jaakko (2007) Åpne Samtaler; Haram, Annbjørn (2007) *Dialogens Kraft - når tanker bliver stemmer*. <http://socialstyrelsen.dk/handicap/socialpsykiatri/metoder-og-tilgange/aben-dialog> (set den 02.10.2014)

AAALBORG UNIVERSITETSFORLAG